

Slakkeninventarisatie Diepe Gat e.o., Ouwerkerk

(Slakkenwerkgroep KNNV Afd. Bevelanden, rapport nr. 91, d.d. 5-3-2010).

Door: Harry Raad

Op 27-2-2010 bezocht de Slakkenwerkgroep KNNV-Afd. Bevelanden het Diepe gat ten westen van Nieuwerkerk (km-hok 56-406) en een nabijgelegen bosje van het Krekengebied van Ouwerkerk (km-hok 56-405). Het slakkenwerk werd ditmaal verricht door Jaap Woets en ondergetekende.

De locatie

De bezochte plek ligt aan de westzijde van polder De Vier Bannen, een oude bedijking van vóór 1200. Aan de Groene Dijk ligt de kolk het Diepe Gat, die vermoedelijk rond 1200 is ontstaan bij een dijkdoorbraak (Bijma & Boekschoten, 1985). Hoewel de polder tot het oude 'kernland' gerekend wordt, is daar weinig meer van terug te vinden. Dat is vooral het gevolg van de ruilverkaveling die na de Ramp van 1953 werd uitgevoerd. Zowel de bodem als de waterhuishouding van de kerngebieden werden rigoureus gewijzigd, waardoor de specifieke natuur grotendeels verloren ging. Door de bioloog W. van Wijngaarden (1993) werd de uitvoering van het 'Reconstructieplan' dan ook geschetst als een ecologische ramp na de Ramp. Rondom de kolk is nu grasland en bouwland te vinden. Ten zuiden van de kolk ligt op enige afstand het Krekengebied van Ouwerkerk, als resultaat van de overstroming in 1953.

De bodem van het gebied zal vanaf 1 februari 1953 zijn kalkloze karakter verloren hebben door afzetting van materiaal tijdens de Ramp en het grondverzet bij de reconstructie. Het gaat om zeeklei, met soms een sterk zandig karakter. Het laatste is het geval rondom het genoemde krekengebied; het zand dat indertijd vrijkwam uit de stroomgeul is in de naaste omgeving afgezet. Die gronden bleken 'slechts' geschikt voor de aanleg van recreatiebos.

Hydrologisch staat het Diepe Gat bekend om zijn brakke karakter en de daaraan gekoppelde levensgemeenschap. Bijma & Boekschoten (1985) rapporteren daarover naar aanleiding van onderzoek aan 31 brakke wateren in ZW-Nederland. Op negen locaties, waaronder het Diepe Gat, hebben ze het verschijnsel van de groeiende stenen aangetroffen. Dit fenomeen dat tot de vorming van ware riffen kan leiden is het werk van nietige mosdiertjes en algen.

Op stap

Nadat we bij het Diepe Gat waren aangekomen hebben we eerst een poging gedaan om een eigenaar te vinden voor toestemming tot betreding van het terrein. Het bleek al snel dat we dat niet goed voorbereid hadden, want bij navraag bleek de betreffende persoon op grote afstand te wonen. We verkenden het terrein vanaf de Groene Dijk en zagen aan de noordwestzijde van het water, bij de Gatweg, een toegang zonder barrière. Een passant vertelde ons daar dat het water duidelijk minder diep was dan de naam doet vermoeden. Na ruim honderd meter lopen aan de voet van de dijk bereikten we de waterkant. De rietzoom leverde ogenschijnlijk geen probleem op voor de bemonstering, het was een smalle strook met kort, tener riet. Dat is kenmerkend voor zilte omstandigheden. De aanwezigheid van heen wees daar natuurlijk ook op. Het vissen van slakjes met een schepnet en een zeef lukte echter niet, het riet was toch te hinderlijk. In het water langs het riet werden afgevallen blad, steurgarnalen en brokken van rietstengels met mosdierkolonies opgehaald. We konden geen slakjes ontwaren; wellicht waren ze bij het ruwe werken al vroegtijdig in onbereikbare plekken op de bodem beland. Tussen het riet ging het met dit vistuig natuurlijk helemaal niet, vandaar dat ik er in een laatste poging maar wat materiaal heb opgespit met een troffel. Dat was meteen raak, op rottend blad zaten een paar levende slakjes en in de bagger daaronder was een lading slakjes aanwezig, waaronder veel lege huisjes. De dominante soort was hier Jenkins' waterhoren, met op een goede tweede plaats Basters drijfslak; beide levend en als leeg huisje aanwezig. Van de opgezwollen brakwaterhoren werden slechts een paar lege horentjes gevonden. Jaap ging in een ondiep deel met een zandige waterbodem vissen met het schepnet. Ook deed hij met een troffel. pogingen om brakwaterkokers uit/van de waterbodem te halen. Dat alles leverde nauwelijks slakjes op, toch kon de verzameling uitgebreid worden met één levend exemplaar van de opgezwollen brakwaterhoren. Naast vele verweerde kleppen van de brakwaterkokkel was er een vrij vers doublet, dat we maar als een representant van een hier actueel levende populatie beschouwden. Alle slakjes uit de meegenomen monsters werden pas thuis op naam gebracht met behulp van een binoculair, in het veld is dat niet goed te doen.

In het ruige gras van een hobbelig stuk oever deed ik nog een zoektocht naar landslakken, met overigens weinig resultaat. Vermoedelijk was dit milieu te zilt voor slakken, slechts een enkele behaarde slak en een defect huisje van de kelder-glansslak waren de oogst. Wel was de activiteit van muizen hier duidelijk aanwezig, gelet op de vele keutels en gangen. Die beesten eten ook wel eens een slak, zodat het slechte resultaat misschien meer in die richting gezocht moet worden.

Terug bij de Gatweg hebben we nog wat landslakken gezocht in: puin bij een dam, in de berm langs een haag en in het onbegraasde talud van de Groene Dijk. De eerste plek leverde een zuidelijke akkerslak op, bij de haag was

niets te vinden, en het zoeken in het talud had als resultaat lege huisjes van de grote kartuizerslak en de blindslak, en vele levende dwerg-korfslakken. De laatste soort werd ontdekt in meegenomen strooisel, ze zijn zo klein dat je ze bij het veldwerk vaak over het hoofd ziet.

Bosje

We hadden niet het idee al aardig gescoord te hebben, tenslotte waren de kleine waterslakjes nog niet gedetermineerd en was de bevolking van het strooiselmonster geheel onbekend. Die paar grote slakken duiden nog niet op een succesvolle inventarisatie. Dat was een reden om een geheel ander biotoop te zoeken met kans op resultaat. Zo'n plek was het noordelijke bosje van het Krekengebied Ouwerkerk, een natuurterrein van Staatsbosbeheer dat we al eens eerder hadden bezocht, maar dan zuidelijker. De houtopstand bestond uit eiken, essen en wat haagbeuken, voor zover herkend. Het bosje ligt een paar honderd meter verwijderd van het Diepe Gat, maar wel net in een ander kilometerhok. We kozen de ingang aan de Braamsweg en hoefden maar even het bos in te lopen om een beeld te krijgen van de slakkenfauna. Het keren van geveldde stammetjes leverde de soorten boerenknoopje, grote glansslak, grote wegslak, zwarte wegslak s.l. en bruine blinkslak. Meerdere takken werden gekeerd, het leverde steeds dezelfde slakken.

Terug bij de ingang bracht een vispoging in een beschaduwd slootje een Jenkins' waterhoren boven water. Er was hier ontzettend veel blad ingewaaid, zodat het vissen in die sloot buiten het bos vast kansrijker was. Dus reden we in oostelijke richting terug en bekeken de situatie langs een pas gerooid spruitenland. We zochten eerst oogstrestanten - ook slakkenrapers eten spruiten - en vervolgens nam Jaap het water en ik het land voor onderzoek naar slakken. Even later kwamen we met ongeveer dezelfde oogst van land en zoetwater bijeen. Jaap viste levende ovale poelslakken s.l. en gewone schijfhorens op, die ik als lege horentjes in de uitgehaalde bagger op de oever vond, nog aangevuld met een defecte posthorenslak. In de gemaaide slootkant waren soorten van brandnetelruigte en ruig gras goed vertegenwoordigd, zoals de grote kartuizerslak en de behaarde slak. Er lag slechts een enkele gewone tuinslak. Ach, in de winter zit de laatste vaak nog diep weggedoken in spleten en holletjes. Lettend op verloren reclamepost in de wegberm was daar toch onverwacht een aanvulling voor de lijst. Jaap raapte het op en plukte van de onderzijde een gevlekte akkerslak. Met de resultaten van het bosje en de sloot konden we tevreden zijn, het was een snelle actie met relatief veel, maar zeer daagse soorten.

Het resultaat

Met twintig soorten, waarvan er vijf slechts als leeg huisje/doublet werden aangetroffen, is de score in dit gebied niet hoog. In dat gezelschap komen drie Rode-Lijstsoorten voor, te weten Basters drijfslak, opgezwollen brakwaterhoren en dwerg-korfslak. Herhaling van de inventarisatie zal zeker meer soorten opleveren. Opvallend was de inhoud van het strooiselmonster van de Groene Dijk, met een rijke hoeveelheid dwerg-korfslakken en maar één andere soort: een leeg huisje van het zeldzame blindslakje.

In het zandige deel van het Ouwerkerkse Krekengebied bepaalden zoetwatersoorten het aspect in de onderzochte sloot. De kreek is sterk brak, maar blijkbaar zit in het zandpakket langs de kreek een zoetwaterlens.

Dan tot slot nog een opmerking over het Diepe Gat, waar onze interesse vooral uitging naar de brakwatersoorten. De vondst van de zeldzame Basters drijfslak was een opsteker, de Slakkenwerkgroep vond deze soort nu voor de derde keer op Schouwen-Duiveland. Eerder was dat in het Kaaskenswater en de Ronde Weel bij Zierikzee. De inlagen aan de zuidkust leverden geen enkele waarneming van die soort op. De vondsten in het Diepe Gat doen een niet al te hoog zoutgehalte vermoeden. Vooral het dominante voorkomen van Jenkins' waterhoren kan daarop wijzen. In het dode, oude materiaal - de verzamelde lege huisjes - lagen die verhoudingen niet veel anders. De opgezwollen brakwaterhoren, een soort van (sterk) brak water, was ook in het oude materiaal slecht vertegenwoordigd. Bijma & Boeschoten (1985) geven een chloridegehalte van 4,25 ‰, overeenkomend met de categorie 'brak water' (mesohalinen). De toen gemeten waarde is voor de opgezwollen brakwaterhoren en de brakwaterkokkel wat aan de lage kant, maar voor hun ontwikkeling en voortplanting is dat nog geen probleem. Een oudere inventarisatie van Tom Meijer uit 1970 (publ. 1974) laat een opmerkelijk verschil zien met de huidige situatie. Meijer trof toen helemaal geen Jenkins' waterhoren aan, wat zou kunnen duiden op verzoeting sindsdien. Het was eerst onduidelijk of de soorten Basters drijfslak en opgezwollen brakwaterhoren toen beide voorkwamen, omdat ze nog niet als afzonderlijke soorten benoemd werden. Ze vielen beide onder de naam *Hydrobia stagnorum*, waarvan Meijer aangaf dat het de enig levend verzamelde mollusk was. Navraag bij de auteur maakte duidelijk dat het monster later opnieuw was bekeken voor een ongepubliceerd rapport (1979). Dat leverde op dat opgezwollen brakwaterhoren en Basters drijfslak respectievelijk 'dominant' en 'vrij weinig' aanwezig waren.

Tot slot

Het voorgaande maakt duidelijk dat de geconstateerde aanwijzing voor een veranderd zoutgehalte van het Diepe Gat een punt van zorg kan zijn. De bijzondere hydrobiologische kwaliteit van het gebied is niet gebaat bij voortgaande verzoeting.

Dan wil ik tot slot Jaap Woets en Tom Meijer bedanken voor het doornemen van het concept van dit artikel en het leveren van aanvullende informatie.

Literatuur

- Bijma, J. & G.J. Boekschoten. - Recent bryozoon reefs and stromatolite development in brackish inland lakes, SW Netherlands. - *Senckenbergiana marit.*, 17(1-3): 163-185.
- Meijer, T., 1974. Enkele vindplaatsen op Schouwen-Duiveland. - *De Kreukel*, 10(4): 59-64, 5 pl.
- Meijer, T., 1979. Revisie van de Nederlandse kwartaire wadslakjes (Hydrobiidae). - Rijks Geologische Dienst Haarlem, Intern rapport, No. 1291, 42 pp.
- Wijngaarden, W. van (samenst.), 1993. De vegetatie van Noord-Zeeland. - Provincie Zeeland, Middelburg. 155 pp., 2 krt.

Soortenlijst mollusken Diepe Gat e.o. (km-hok 56-405/406); inventarisatie 27-2-2010, Slakkenwerkgroep KNNV-Afd. Bevelanden.

		levend	levend	dood	dood
		juv	ad	juv	ad
land: huisjesslakken					
<i>Aegopinella nitidula</i> ²	Bruine blinkslak	2			
<i>Cecilioides acicula</i> ¹	Blindslakje			1	
<i>Cepaea nemoralis</i> ²	Gewone tuinslak				1
<i>Discus rotundatus</i> ²	Boerenknoopje	4	4		
<i>Monacha cantiana</i> ^{1,2}	Grote karthuiserslak			5	1
<i>Oxychilus cellarius</i> ¹	Kelder-glansslak			1	
<i>Oxychilus draparnaudi</i> ²	Grote glansslak	4			
<i>Trichia hispida</i> ^{1,2}	Haarslak	4		2	2
<i>Vertigo pygmaea</i> ¹	Dwerg-korfslak	16	3		1
land: naaktslakken					
<i>Arion ater</i> ²	Grote wegslak	1			
<i>Arion circumscriptus</i> s.l. ²	Grauwe wegslak s.l.	1			
<i>Arion hortensis</i> s.l. ²	Zwarte wegslak s.l.	3	1		
<i>Deroceras panormitanum</i> ^{1,2}	Zuidelijke akkerslak		3		
<i>Deroceras reticulatum</i> ²	Gevlekte akkerslak	1			
water: slakken					
<i>Heleobia stagnorum</i> ¹	Basters drijfslak	11	1	40	70
<i>Planorbarius corneus</i> ²	Posthorenslak				1
<i>Planorbis planorbis</i> ²	Gewone schijfhoren	8		2	2
<i>Potamopyrgus antipodarum</i> ^{1,2}	Jenkins' waterhoren	81	31	30	120
<i>Radix ovata/peregra</i> ²	Ovale poelslak s.l.	3		5	4
<i>Ventrosia ventrosa</i> ¹	Opgezwollen brakwaterhoren		1	4	5
water: tweekleppigen					
<i>Cerastoderma lamarcki</i> ¹	Brakwaterkokkel			1	

Toelichting: 1) vondsten in/bij Diepe Gat, 2) vondsten in/bij Braamsweg, Krekengebied Ouwerkerk .